

Теорія і методика професійної освіти

УДК: 378.014.3:34 (477:4)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.18652934>

«Міграційний чинник» у фаховій підготовці юристів

Султанова Наталя Вікторівна

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Миколаївського університету кораблебудування імені адмірала

Макарова; м. Миколаїв, Україна,

<https://orcid.org/0000-0003-3510-4662>

Рогальська-Яблонська Інна Петрівна

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної освіти Миколаївського університету кораблебудування імені адмірала Макарова;

м. Миколаїв, Україна,

<https://orcid.org/0000-0002-0970-7526>

Прийнято: 02.02.2026 | Опубліковано: 16.02.2026

***Анотація.** Статтю присвячено теоретичному обґрунтуванню та аналізу функціональної ролі «міграційного чинника» у системі фахової підготовки майбутніх юристів до роботи з мігрантами в умовах сучасних суспільно-правових трансформацій. У роботі проаналізовано сучасний стан міграційних процесів, які в умовах глобалізації та актуальних безпекових викликів сьогодення набули екзистенційного значення, обґрунтовуючи запит на якісно нову модель правничої освіти.*

Розкрито сутність дефініції «міграційний чинник» як комплексної сукупності соціоправових трансформацій, що вимагають від фахівця не лише глибоких юридичних знань, а й високого рівня адаптивності та соціальної відповідальності. Авторами визначено структуру професійної готовності майбутнього юриста до роботи з мігрантами, яка інтегрує нормативно-правовий, психологічний, етико-деонтологічний та мовно-комунікативний компоненти. Підкреслено на об'єктивній необхідності переходу від суто формального правозастосування до людиноцентрованого підходу, що базується на розумінні ціннісної амбівалентності міграційного досвіду – дихотомії між соціальними втратами людини під час міграції та її потенційною інтеграцією в нове середовище. Акцентовано на важливості посилення психолого-педагогічної складової навчання, зокрема розвитку психоемоційної резильєнтності фахівця, здатності до емпатії та рефлексивного слухання у роботі з вразливими категоріями населення.

Наголошено на тому, що ефективна міжкультурна взаємодія у міграційній сфері потребує інтенсифікації лінгвістичної підготовки здобувачів через впровадження інноваційних імерсивних технологій та опанування стратегій невербальної комунікації.

Окрему увагу приділено аналізу етичних стандартів поведінки посадових осіб у межах міграційної політики та доведено потребу в їхній адаптації до реалій воєнного стану.

Зроблено висновки щодо стратегічної доцільності модернізації освітньо-професійних програм шляхом впровадження спеціалізованих змістових модулів стосовно підготовки юристів до роботи з мігрантами та залучення до викладання фахівців із релевантним практичним досвідом.

Визначено, що системне врахування міграційного чинника в освітньому процесі забезпечить формування конкурентоспроможного правника, здатного

гідно представляти інтереси держави та гарантувати захист прав людини у транскордонному правовому просторі.

Ключові слова: мігранти, міграційний чинник, юристи, фахова підготовка юристів, компетенції, професійно-комунікативна компетентність, резильєнтність фахівця, заклади вищої освіти.

The «migration factor» in the professional training of lawyers

Sultanova Natalia

Doctor of Sciences in Pedagogy, Associate Professor, Professor, Department of Pedagogy and Educational Management, Admiral Makarov National University of Shipbuilding, Mykolaiv, Ukraine,
orcid.org/0000-0003-3510-4662

Rohalska-Yablonska Inna

Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor, Professor at the Department of Preschool Education, Admiral Makarov National University of Shipbuilding;
Mykolaiv, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0002-0970-7526>

Abstract: *The article is devoted to the theoretical substantiation and analysis of the functional role of the «migration factor» in the system of professional training of future lawyers for working with migrants amidst contemporary socio-legal transformations. The article analyzes the current state of migration processes, which, under the conditions of globalization and contemporary security challenges, have acquired existential significance, substantiating the demand for a qualitatively new model of legal education.*

The essence of the «migration factor» definition is revealed as a complex set of socio-legal transformations requiring not only profound legal knowledge but also a

high level of adaptability and social responsibility from the specialist. The authors define the structure of the future lawyer's professional readiness for work with migrants, which integrates legal-regulatory, psychological, ethical-deontological, and linguistic-communicative components. The article highlights the objective necessity of a transition from purely formal law enforcement to a human-centered approach based on understanding the value ambivalence of the migration experience – the dichotomy between an individual's social losses during migration and their potential integration into a new environment. Emphasis is placed on the importance of strengthening the psychological and pedagogical component of training, particularly the development of the specialist's psycho-emotional resilience, empathy, and reflective listening when working with vulnerable populations.

It is noted that effective intercultural interaction in the migration sphere requires the intensification of students' linguistic training through the introduction of innovative immersive technologies and the mastery of non-verbal communication strategies. Particular attention is paid to analyzing ethical standards of conduct for civil servants within the framework of migration policy, proving the need for their adaptation to the realities of martial law.

Conclusions are drawn regarding the strategic expediency of modernizing educational and professional programs by introducing specialized content modules on training lawyers for work with migrants and involving specialists with relevant practical experience in teaching. It is established that systematically incorporating the migration factor into the educational process will ensure the development of a competitive lawyer capable of worthily representing the state's interests and guaranteeing the protection of human rights in the cross-border legal space.

Keywords: *migrants, migration factor, lawyers, professional training of lawyers, competencies, professional and communicative competence, specialist's resilience, higher education institutions.*

Постановка проблеми. Актуальність дослідження «міграційного чинника» в системі вищої правничої освіти зумовлена радикальними трансформаціями світового та національного соціально-правового ландшафту. У сучасному глобалізованому просторі міграція перетворилася на один із ключових драйверів суспільного розвитку, водночас виступаючи джерелом нових правових колізій та етичних викликів. Для України ця проблема набула екзистенційного значення внаслідок актуальних безпекових викликів сьогодення та реалій воєнного часу. Згідно з моніторинговими даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR) та Міжнародної організації з міграції (IOM), станом на кінець 2025 року кількість українців, які перебувають у статусі біженців за кордоном, становить понад 6,7 мільйона осіб [18], а кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) за оцінками Міжнародної організації з міграції на початок 2025 року стабілізувалася на позначці понад 3,5 мільйона осіб [19]. Таке масштабне переміщення населення докорінно змінило структуру вітчизняного та європейського правового поля, вимагаючи від фахівців-правників принципово нових компетенцій у сфері міжнародного гуманітарного права, захисту прав біженців та інтеграції мігрантів.

Нагальна потреба в науковому переосмисленні підготовки юристів підсилюється стратегічним курсом України на членство в Європейському Союзі. Виконання зобов'язань, передбачених переговорною рамкою, вимагає імплементації складних директив ЄС щодо міграційної політики та надання притулку. Це створює запит на «соціально орієнтованого» юриста, здатного здійснювати не лише формально-юридичний супровід, а й захищати національні цінності в контексті міжнародних стандартів прав людини. Правовий фундамент цього процесу закладено в Національній стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року

[10] та оновленому законодавстві про правовий статус іноземців та осіб без громадянства.

Попри ці об'єктивні чинники, у педагогічній теорії та практиці вищої школи спостерігається певний розрив між динамічним розвитком міграційних процесів та консервативним змістом фахової підготовки правників. Традиційні освітні програми часто не враховують специфіку роботи з травмованими категоріями населення, особливості міжкультурної комунікації та новітні цифрові інструменти міграційного менеджменту. Відтак, виникає гостра необхідність у науковому обґрунтуванні дидактичних умов імплементації «міграційного чинника» в освітній процес закладів вищої освіти. Вирішення цієї педагогічної проблеми є критично важливим для формування професійної готовності майбутніх юристів до ефективної діяльності в умовах соціальної нестабільності, що і визначає вибір теми та спрямованість нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання модернізації системи професійної підготовки майбутніх правників становлять ґрунтовний пласт вітчизняних наукових розвідок. Окремі теоретичні та методичні аспекти фахового становлення юристів висвітлено у працях С. Богачова, Ю. Бойка, О. Ганзенка, С. Гусарєва, О. Калганової, О. Котикової, О. Кучука, Л. Липської, О. Малиновської, С. Микитюка, Л. Насіленко, С. Пелипчука, О. Семеног, С. Сливки, О. Скаун, Р. Сопільника, В. Сусла, Н. Ткачук, Г. Яворської, А. Яроша та ін. Це створило міцний теоретичний фундамент для подальшого вивчення впливу міграційних процесів на зміст правничої освіти. Так, про необхідність розвитку й саморозвитку у здобувачів правової компетентності у процесі фахової підготовки у вищій школі наголошується у дослідженні Я. Кічука, який акцентує на діяльнісному підході у її формуванні [7]. Системний аналіз фундаментальних засад фахової підготовки майбутніх правників представлено у наукових працях Г. Яворської, де закладено методологічне підґрунтя професійної освіти в юриспруденції [14]. Питання

змістовно-процесуального забезпечення професійно-комунікативної підготовки фахівців-юристів отримали глибоке висвітлення у дослідженні Л. Горлової, яка обґрунтувала цілісну авторську систему формування відповідних компетенцій [6]. Аналізу та висвітленню сучасних підходів до організації освітнього процесу в університетах щодо професійної підготовки майбутніх юристів до «реалізації реформ у політико-правовій системі своєї держави» присвячено статтю А. Ярош [16].

Зважаючи на радикальні трансформації освітнього середовища України, зумовлені пандемією та реаліями воєнного часу в Україні, особливої ваги набуває науковий доробок В. Свідовської. Авторкою концептуалізовано підходи до формування професійної компетентності майбутніх юристів в умовах дистанційного навчання, що є критично важливим для забезпечення якості правничої освіти у кризових обставинах [12].

Питання цілеспрямованої підготовки майбутніх юристів до правового супроводу міграційних процесів аналізувалися також у дослідженнях Т. Степанової, Ю. Кузьменко, Т. Яворської-Димитрієвої, В. Гладішева, Г. Білавич [1] та ін. Ці напрацювання слугують вагомим підґрунтям для виокремлення «міграційного чинника» як самостійної детермінанти в системі юридичної освіти. Теоретичний базис для вивчення природи міграційних процесів у світовому, регіональному та національному вимірах свого часу було сформовано в межах профільного енциклопедичного видання [8]. Проте динамізм сучасних геополітичних зрушень та масштабні міграційні виклики останніх років потребують актуалізації цих знань. Відтак, спираючись на попередні напрацювання, ми розглядаємо «міграційний чинник» крізь призму новітніх соціально-правових реалій. Окремої уваги у контексті визначення специфіки підготовки правників до взаємодії з мігрантами та імплементації зарубіжного досвіду в національну освітню практику заслуговує

дослідження Т. Яворської-Димитрієвої [15], яке дозволяє розширити межі наукового пошуку в напрямі міжнародних освітніх стандартів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Вищезазначені наукові розвідки становлять ґрунтовне теоретичне підґрунтя для детермінації впливу міграційних процесів на освіту правників. Водночас виникає потреба в системному узагальненні ролі «міграційного чинника» у змісті фахової підготовки майбутніх юристів до взаємодії з мігрантами, що є особливо актуальним у контексті сучасних суспільно-політичних трансформацій в Україні.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та аналіз функціональної ролі «міграційного чинника» у системі фахової підготовки майбутніх юристів до роботи з мігрантами в умовах сучасних суспільно-правових трансформацій та виконання міжнародних зобов'язань України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобальна динаміка міграції та складні соціоправові реалії сучасної України, яка виборює свою суверенність, актуалізують визнання «міграційного чинника» об'єктивною складовою професійного становлення майбутніх юристів. Це зумовлює необхідність адаптації змісту їхньої підготовки до нових вимог щодо надання правової допомоги в умовах масштабних переміщень населення.

У визначенні поняття «міграція» спираємося на енциклопедичне видання з юридичних наук, відповідно до якого: «Міграція – переміщення населення через кордон тих чи інших територій у межах однієї країни або з однієї країни в іншу із зміною назавжди чи на тривалий час постійного місця проживання або з регулярним поверненням до нього» [3, с. 86]. Саме тому це переміщення має бути забезпечено на законодавчому рівні, тому під час фахової підготовки юристів цьому аспектові підготовки потрібно приділити належну увагу.

О. Ровенчак, характеризуючи міграцію за різними чинниками, дає таку її класифікацію, зокрема як-от: маятникова міграція; циклічна (сезонна);

епізодична; безповоротна (постійна, повноцінна); сезонна; незворотна міграція (або переселення) та циркулярна міграція [11].

Отже, незалежно від видів міграції, йдеться про наявність двох чинників у цьому явищі, а саме: а) людина залишає своє місце проживання; б) людина опиняється в іншому середовищі.

Проте, попри суттєві відмінності між внутрішньою та зовнішньою міграцією, спільним для обох процесів є специфічний екзистенційний стан мігранта, що характеризується розривом із попереднім соціокультурним досвідом та невизначеністю майбутніх життєвих здобутків. Саме ця ціннісна амбівалентність – поєднання досвіду втрати з потенціалом майбутнього самоствердження – на наше переконання, є фундаментальною ознакою міграції, що має бути врахована, як міграційний чинник, у процесі формування професійної етики та комунікативної компетентності майбутніх юристів.

Під дефініцією «міграційний чинник» ми розуміємо динамічну сукупність суспільних станів та трансформаційних процесів, у межах яких міграція постає як об'єктивна детермінанта національного буття. Цей чинник розглядається не лише як механічне переміщення населення, а як складний соціально-правовий контекст, що визначає нові вектори функціонування державних інституцій та зміст системи вищою юридичної освіти в Україні.

До того ж, нормативна зумовленість міграції в Україні актуалізує потребу в якісній фаховій підготовці майбутніх юристів, здатних діяти як гаранти дотримання законності. Пріоритетним вектором такої підготовки є розвиток умінь фахівця захищати суверенні інтереси держави, водночас виступаючи дієвим інструментом забезпечення прав мігрантів у межах міжкордонного та внутрішнього правового простору.

У процесі фахової підготовки правників до роботи у міграційній сфері особливої актуальності набуває етична складова, яка виступає гарантом гуманізації правозастосовної діяльності. Нормативним фундаментом етичної

поведінки посадових осіб є відповідний Наказ Національного агентства України з питань державної служби від 2016 року [9], чинність якого зберігається і в нинішніх умовах. Водночас ми вважаємо за доцільне звернути увагу на певну обмеженість цього інструментарію в реаліях воєнного часу.

Якщо у період відносного суспільного спокою «міграційний чинник» розглядався через призму стандартних етичних взаємодій, то сьогодні він набув статусу критичного виклику. Масштабне переміщення населення, зумовлене війною, вимагає від фахівця не лише формального дотримання етичного кодексу, а й здатності до прийняття нестандартних рішень у межах людиноцентрованого підходу, що має стати пріоритетом у сучасній моделі підготовки юристів.

Відповідно, суттєво підвищились вимоги до фахової підготовки юристів, діяльність яких має забезпечувати міграцію як на рівні «загальноюридичному», так і на рівні безпосередньої роботи з мігрантами.

Безпосередня фахова підготовка юристів до роботи з мігрантами (маємо на увазі власно «юридичну підготовку») має велике значення, тому що вільна орієнтація в нормах українського і міжнародного права, вміння їх застосовувати та адекватно інтерпретувати стають основою для надання якісних юридичних послуг мігрантам, на які вони мають право відповідно до базових документів із захисту прав мігрантів та біженців.

Попри пріоритетність соціально-економічних чинників міграції, на яких наголошує більшість дослідників, успішність включення мігранта у життя нового суспільства не може обмежуватися лише його економічною продуктивністю. У межах людиноцентричної парадигми особливої ваги набуває психологічна складова адаптаційного процесу. Перебування особи в ситуації соціальної транзитності («між втраченим минулим і невизначеним майбутнім») актуалізує потребу у формуванні високого рівня довіри до державних і суспільних інституцій. Відтак, у системі фахової підготовки

юристів «міграційний чинник» має розглядатися не лише як правова категорія, а й як складна соціально-психологічна реальність, що вимагає від фахівця сформованості етичної відповідальності та навичок побудови конструктивного діалогу з мігрантами.

Саме тому нагального значення в діяльності міграційної служби відіграє роль юристів, які певною мірою уособлюють в очах мігрантів державу. Результативність функціонування органів міграційної служби безпосередньо детермінується рівнем професійної майстерності юристів. Відтак, процес фахової підготовки правників до взаємодії з мігрантами не може обмежуватися виключно теоретико-правовим аспектом. Нагальною є потреба у системній модернізації змісту навчання, яка б передбачала паритет між засвоєнням нормативної бази та розвитком особистісно-комунікативних якостей майбутнього фахівця. Такий підхід дозволить сформувати цілісну професійну готовність правника до конструктивної діяльності у специфічному, соціокультурно неоднорідному мігрантському середовищі.

Психологічна складова підготовки майбутнього правника до взаємодії з мігрантами має носити комплексний характер, орієнтуючись на формування високої психологічної культури та розвиток емпатійних здібностей фахівця. Важливою умовою є опанування стратегій конструктивного реагування на зворотний зв'язок в умовах суб'єктивно відчутної клієнтом екстремальності, що притаманно ситуації вимушеного переміщення. Формування таких професійно значущих якостей, як психоемоційна стійкість, адаптивна рівновага та безумовна повага до людської гідності особи, яка перебуває у складних життєвих обставинах, є обов'язковим компонентом фахової готовності юриста, без якого неможливе забезпечення належної якості правової допомоги.

Процес проектування навчальних планів у закладах вищої освіти правничого профілю має передбачати імплементацію спеціалізованих дисциплін, зміст яких відображає специфіку юридичної діяльності в

міграційній сфері. Важливою умовою забезпечення якості освітнього процесу в цьому напрямі є залучення до викладання практикуючих фахівців, які володіють релевантним досвідом взаємодії з мігрантами. Така синергія академічної теорії та реальної юридичної практики дозволить сформувати у здобувачів прикладні навички правового супроводу міграційних процесів. Заняття мають бути практично орієнтованими, із використанням емерсивних технологій [17], які останнім часом поширені в Україні під час вивчення різних дисциплін [2; 4; 5]. Емерсивні технології, що можуть бути представлені в тому числі цифровими інструментами навчання, створюють ефект повного або часткового занурення здобувача в навчальне середовище, що максимально наближене до реального. Таке озброєння майбутніх юристів знаннями, вміннями й навичками професійної взаємодії з мігрантами в складних ситуаціях, формування відповідних фахових компетенцій значно розширює їхні можливості у процесі надання мігрантам юридичних послуг.

Важливим вектором фахової підготовки правника до роботи з мігрантами є розвиток комунікативних компетенцій, де знання англійської мови виступає базовим інструментом міжнародної правової взаємодії. З метою інтенсифікації лінгвістичної підготовки юристів заслуговує на увагу досвід імплементації імерсивних технологій навчання (В. П. Боса [2]), потенціал яких дозволяє моделювати реальні професійні ситуації та долати мовні бар'єри. Інтеграція таких прогресивних підходів в освітній процес ЗВО забезпечить формування фахівця, здатного до конструктивного діалогу в межах правового супроводу міграції.

Ефективна модель комунікативної підготовки майбутніх юристів має базуватися на поєднанні фахової іншомовної грамотності та майстерності невербальної взаємодії. Опанування технік невербальної комунікації дозволяє майбутнім фахівцям інтенсифікувати процес порозуміння з клієнтами-мігрантами, нівелювати соціокультурні бар'єри та забезпечити атмосферу

взаємної підтримки. Такий підхід є невід'ємним елементом формування професійної етики правника, орієнтованого на роботу із вразливими категоріями населення в умовах сучасних суспільних викликів.

Зазначене вище зумовлює необхідність постійного професійного самовдосконалення юриста, який працює з мігрантами, формування готовності оперативно й адекватно реагувати на виклики часу, обставини та події.

Отже, комплексне поєднання юридичної компетентності, психологічної культури та майстерності міжкультурної комунікації визначає кваліфікаційний профіль юриста та готового до викликів сучасної міграційної політики. Здатність фахівця до встановлення довірливого контакту з мігрантами на основі етичних стандартів державної служби є запорукою зміцнення інституційної довіри та реалізації національних пріоритетів. Визнання «міграційного чинника» вагомим складником професійної освіти правників дозволяє підготувати фахівців нової генерації, для яких навчання у закладі вищої освіти стає стартовою платформою для подальшої розбудови індивідуальної траєкторії професійного зростання.

Висновки. Таким чином, здійснені теоретичне обґрунтування та аналіз функціональної ролі «міграційного чинника» у системі фахової підготовки майбутніх юристів надали можливість сформулювати такі висновки:

- міграція є складним суспільним явищем, що потребує висококваліфікованого юридичного супроводу на засадах людиноцентризму та верховенства права;
- у процесі реалізації міграційного законодавства провідна роль належить юристам, як ключовим суб'єктам імплементації міграційного законодавства, чия професійна діяльність є визначальною для забезпечення прав людини та захисту національних інтересів у межах переміщення населення;

- цілеспрямована підготовка юристів до роботи з мігрантами має перетворитися на системний, цілеспрямований процес та невід’ємний складник освітньо-професійних програм у закладах вищої освіти;
- підготовка юристів до роботи з мігрантами матиме комплексний характер, що передбачає інтеграцію нормативно-правового, психологічного (формування емпатії та резильєнтності) та мовно-комунікативного (опанування фахової іноземної мови та невербальних стратегій) компонентів;
- навчальні плани відповідних закладів вищої освіти потребують модернізації шляхом структурування навчального контенту через виокремлення спеціалізованих курсів, спрямованих на відпрацювання практичних кейсів взаємодії з мігрантами, що забезпечить перехід від теоретичного навчання до професійної майстерності.

Перспективи подальших наукових розвідок за даним напрямом вбачаються у деталізації складників «міграційного чинника» та науковому обґрунтуванні навчальних курсів для закладів вищої освіти правничого профілю, спрямованих на фахову підготовку майбутніх юристів до професійної діяльності в міграційній сфері.

Список використаних джерел

1. Білавич Г.В., Савчук А.Б., Комар І.В., Трухан О.І. Професійна підготовка майбутніх юристів до роботи з мігрантами: теоретичні засади та нормативно-правове регулювання в українському й міжнародному законодавстві. *Суспільство та національні інтереси*. 2025. № 12(20). С. 141–157.
2. Боса В. П. Використання імерсивних методів навчання та кейс-методу в професійній підготовці філологів. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 29, т. 1. С. 43–47.
3. Велика українська енциклопедія. Тематичний реєстр гасел з напрямку «Юридичні науки» / уклад.: В. Л. Бабка, М. М. Шумило ; за ред. А. М. Киридон. Київ : Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2017. 152 с.

4. Гладішев В. В., Шуляр В. І. «Імерсійний складник» бібліотерапевтичного читання. *Імідж сучасного педагога*. 2025. № 6 (225). С. 110–114. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-6\(225\)-110-114](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-6(225)-110-114) (дата звернення: 11.01.2026).

5. Горбаченко В. І., Коркішко І. А. Історичні етапи розвитку імерсивних технологій в освіті. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2024. Вип. 216. С. 152–157. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-216-152-157> (дата звернення: 13.12.2025).

6. Горлова Л. Л. Формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх юристів у процесі фахової підготовки : дис. ... д-ра філософії : 015 Професійна освіта / Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка. Полтава, 2023. 296 с.

7. Кічук Я. Розвиток правової компетентності у майбутніх фахівців: євроінтеграційний контекст та вітчизняні реалії. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки*. 2016. № 1. С. 92–102.

8. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри: Понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія та практика : Енциклопедія / упоряд. Ю. І. Римаренко ; за ред. Ю. Римаренка. Київ : Довіра, 1998. 912 с.

9. Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування : Наказ Національного агентства України з питань державної служби від 05.08.2016 № 158. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16#Text> (дата звернення: 29.01.2026).

10. Про схвалення Національної стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023–2025 роках : Розпорядження

Кабінету Міністрів України від 07.04.2023 № 312-р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-2023-p#Text> (дата звернення: 21.01.2026).

11. Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять. *Політичний менеджмент*. 2006. № 2 (17). С. 127–139.

12. Свідовська В. А. Формування професійної компетентності майбутніх юристів у процесі дистанційного навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Старобільськ, 2017. 460 с.

13. Статистичні дані щодо кількості внутрішньо переміщених осіб. *Міністерство соціальної політики України*. 2025. URL: <https://www.msp.gov.ua> (дата звернення: 29.01.2026).

14. Яворська Г.Х. Педагогіка для правників. *Навчальний посібник*. Київ: Знання, 2004. 335 с.

15. Яворська-Димитрієва Т. І. Здатність майбутнього юриста до підготовки з мігрантами: деякі ідеї з досвіду підготовки в зарубіжжі. *Педагогічна академія: наукові записки*. 2025. № 15. URL: <https://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/view/751> DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15022016>

16. Ярош А. Сучасні підходи до організації підготовки юристів в Україні. *Право. людина. довкілля*. Vol. 12, № 1, 2021. С. 6–11 URL: file:///C:/Users/User/Downloads/Law.Human.Environment_2021_Vol.%2012,%20No.%201_6-11.pdf (дата звернення: 21.01.2026)

17. Cami Rincon, Jorge Perez. (2025). What are immersive technologies? URL: <https://surl.li/lbgerq> (дата звернення: 12.12.2025 р.).

18. UNHCR. Ukraine Refugee Situation. Operational Data Portal. 2025. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 29.01.2026).

19. International Organization for Migration (IOM). Ukraine Internal Displacement Report. General Population Survey Round 18. Geneva : IOM, 2025. 42 p. URL: <https://dtm.iom.int/ukraine> (дата звернення: 27.01.2026)